

İngilis slenqlərinin Azərbaycan dilində şərhinə dair

Nigar Rafael qızı Bəşirova

Azərbaycan Dillər Universitetinin baş müəllimi

E-mail: nigar.bashirova@gmail.com

Rəyçilər: filol.ü.e.d., prof. Ç.M. Qaraşarlı,
filol.ü.f.d., dos. K.H. Cəfərova

Açar sözlər: metaforik məna, slenq, üslubi ifadə vasitələri, tərcümə, şərh

Ключевые слова: метафорическое значение, сленг, стилистические выражения, перевод, интерпретация

Key words: metaphorical meaning, slang, stylistic expressive means, translation, interpretation

Slenqlər ingilis dilində xüsusi emosional, ekspressiv ifadə vasitələrindən biridir. İngilis danışığı dilinə məxsus olan və cəmiyyətin müxtəlif qrupları tərəfindən fərqli məqsədlərlə istifadə edilən slenqlər konkret bir anlayışın emosional şəkildə ifadəsinə xidmət edir. Bədii əsərlərdə slenqlər bədii surətlərinin xarakterini açmaq məqsədi ilə də istifadə olunan ifadə vasitələrindəndir.

Slenq müxtəlif qruplar tərəfindən işlədilən söz və ifadələr olduğundan, ədəbi dil üçün səciyyəvi deyildir. Bu ifadə vasitələri çox zaman vulqar, nəzakətdən kənar ifadə vasitələridir, gündəlik söhbətlərdən qaynaqlanır və əsasən gülüş doğurmaq məqsədi ilə işlədilir.

Misal üçün, Amerika ingiliscəsində get real ifadəsi «faktlarla üz-üzə olmaq (face facts), no way «qətiyyən yox» (absolutely not), Avstraliya ingiliscəsində rack off («çıxıb getmək», «sürüşüb getmək»), Yamayka ingiliscəsində big up «qeyd etmək», «bayram etmək» (celebrate, show respect), dawta («gənc qadın» (a young woman), Cənubi Afrikada jol «məclis», «əyləncəli vaxt keçirmə» (party, a good time) mənalarında işlənir (1, s.52-53).

Slenqlərin bir qismi uzun zaman dildə işlədilir və müəyyən bir qrupun nitqindən ümumi işlək slengə çevrilir. Məsələn XX əsrdə wimp «zəif insan» mənasında Amerika ingiliscəsində geniş yayılmışdı. Başqa slenqlər isə zaman-zaman öz mənalarını dəyişmişdir. Və yaxud, previous öncə Amerika ingiliscəsində «daha əvvəllər köçən immiqrant» mənasında işlənmiş, 1920-ci ildən başlayaraq «dar» anlamında işlənmiş, indi isə «bir qədər kobud» mənasındadır (1, s. 54).

Bu mövzuda bir çox sözlüklər nəşr edilmişdir. Onlar arasında Ventvor və Flexner tərəfindən tərtib edilmiş «Amerika slenq lüğəti» daha əhəmiyyətli görünür. Adını göstərdiyimiz lüğətin ən müsbət cəhətlərindən biri odur ki, müəlliflərin qeyd etdikləri kimi, o, xeyli miqdarda sözləri əhatə edir.

Diqqəti çəkən həm də odur ki, hərbi slenqlər də ayrı-ayrı müəlliflərin yazmış olduqları kitablarda yer tutur. Bu slenqlər emosional xarakterli hərbi terminləri, parodiya məzmunlu terminləri, gülməli terminləri əhatə edir. Bunu aşağıdakı misallardan görmək olur:

first sergeant – starşına = (orduda kiçik komandan heyətinin
dördüncü rütbəsi)

buck general və brigadier general – briqada generalı

battlewagon və battleship – linor

foot stamping və marching drill – sıra təlimi

- high-ball və solute – salamlama
 bunk flying – uçuşlar haqqında hekayələr
 chow line – yemək vaxtı növbə
 to pull rank – rütbəcə kiçik olanlara yuxarıdan baxmaq

Məsələn, Amerikanın həyat tərzini ilə bağlı olan chow line hazırda Amerika ingiliscəsində hamı üçün anlaşılıq slenq olub, geniş istifadə olunur:

The chow line was already long when John got to the dining hall «Con yeməxanaya daxil olanda yemək növbəsi artıq çox uzun idi»; The soldiers picked up trays and got into the chow line «Əsgərlər podnoslarını qaparaq, yemək növbəsinə dayandılar» (2, s. 64).

Sonralar gəncələr tərəfindən xeyli miqdarda slenqlər yaradılmışdır. Məsələn, «hot» sözü hazırda slenq mənasında da işlənir. Caz musiqisində «hot» sözü «əla», «diqqətəlayiq» mənasında səslənir. Və yaxud, «groovy» slenqi caz musiqisində «əla» mənasını əldə etmişdir. Beləliklə, hot caz musiqisi ilə əlaqədar «əla», «yaxşı» mənasında işlənir: «hot jazz», «əla caz» (2, s. 684).

Narkotiklər ilə bağlı çox sayda slenqlər yaranmışdır:

- grass – marixuana
 speed – amfetamin dozası
 high – narkotikin təsiri

Kriminal aləmdə istifadə olunan bir çox sözlər də dilin leksikasına yol açmışdır. Lakin qeyd olunmalıdır ki, sosial dialektlərin başqa növünə nisbətən cinayət dünyasında işlənən sözlər daha çoxdur:

- hit man – killer
 squeal – polisə məlumat vermək
 songbird – xəbərçi
 pineapple – bomba
 blot out – öldürmək, silmək (yaddaşından), örtmək:

The high-rise buildings in front of our apartment house blots out the view of the ocean «Bizim binanın qarşısındakı hündür evlər okeanın mənzərəsini görünməz edir»; Jane can't remember the details when she was attacked in the streets: she blotted it out of her memory «Ceym küçədə hücumla məruz qaldığı anın təfərrüatı ilə xatırlamır; Bu onun yaddaşından silinmişdir» (2, s. 35).

Son çağlarda kosmonavtika elminin geniş inkişafı bu sahədə də bəzi sözlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə desək, sosial dialekt kosmonavtika sahəsinə də daxil olmuşdur. Bu mövzuda aşağıdakı slenqləri göstərmək olar:

- qlitch - hər hansı bir texniki nasazlıq, qəza
 go – uçuşa hazırlıq

Diqqəti çəkən həm də odur ki, arqo və slenq arasında yaxınlıq vardır. Öz funksiyasına və strukturuna görə arqo özgə yolla, yabançı yolla əmələ gəlmişdir. Əksinə arqo slenqin təbii elementi hesab edilə bilər. Qeyd olunmalıdır ki, jarqonizmlərin və arqonizmlərin istifadəsi, onların dilin leksikasında yaşaması heç də eyni deyildir. Onlardan bəziləri jarqonik və arqotik leksikanın təbii köhnəlmə prosesi ilə bağlı olaraq dildən çıxır, dilin lüğət tərkibindən uzaqlaşır. Başqaları isə ümumi slenqdə işlənməyə başlayır. Leksikanın ümumi slenqdən xüsusi slenqə keçməsi prosesi heç bir semantik dəyişikliyə gətirib çıxarmır. Məsələn, gənclərin işlətdikləri slenqdən ümumi slenqə «groupie» (rok-n-roll ulduzunun pərəstişkarı) slenqi keçmişdir.

Bir çox hallarda jarqonda məna dəyişikliyi ola bilər, mənanın ümumiləşdirilməsi baş verir. Məsələn, groupie slenqi ümumi slenqdə nəinki əvvəlki mənasını saxlayır, hətta yeni məna əl-

də edir. «Groupie» sözünün yeni yaranmış bir mənası «azarkeş»dir. Aşağıdakı misalda «groupie» sözünün həmin mənada işlənməsi daha aydın görünür:

Flocks of pretty chess groupies gathered for a glimpse of him outside the President Hotel, but Fisher never breaks training (3, s.686).

«Guardhouse lawyer» (qarovulxanada, hərbi dustaqlar üçün dustaqxanada hüquqşünas) hərbi slenqi ümumi slenqə ümumiləşdirilmiş mənada keçmişdir. Məsələn, mənə belə açıqlanır – «səlahiyyətində olmayan məsləhətləri həvəslə deyən adam» (2, s. 689).

Digər hallarda metonimik inkişaf da baş verir. Məsələn, hərbi slenq «gold brick» (əl topu) ümumi slenqdə «xarici görkəminə fikir verməyən qız» mənasında işlənir.

Beləliklə, deyilənlərdən aydın olur ki, slenqizmin əksər hissəsi çox əvvəldən ümumi slenqin vahidi kimi mövcud olmuş və ümumi slenqin tərkibində olmuşdur. Aşağıdakı misallar bunu aydın göstərir:

sind-up – parodiya

for the birds – mənim üçün deyil, bu mənim işim deyil

shyster – hüquqşünas

that's the way the cookie crumbles – belə işlər, belə-belə işlər

nitty-gritty – işin praktik tərəfi

All right then, now that we have agreed on the broad outlines of the deal, let's get down to the nitty-gritty (3, s. 243). «Oldu, bir halda ki, biz məsələ üzrə xeyli razılıq əldə etmişik, onda gəlin işin praktik tərəfinə keçək».

head shrinker – psixiatr

Forrester is falling apart; his family physician sent him to a head shrinker (2, s. 166) «Forrester çox pis vəziyyətdədir; ailə həkimi onu psixiatra göndərüb».

yakky – boşboğaz, çərənçi

Bir sıra tədqiqatçılar slenqi ümumi bir kateqoriyaya birləşdirir və onun ədəbi dilə qarşı qoyurlar. Lakin qeyd etməliyik ki, elmi ədəbiyyatda bu fikri qəbul etməzlər.

Bütün bunlar onu göstərir ki, ümumi slenq ədəbi dilə aid olmayan ümumxalq sadə dilə aiddir. Məsələ ondadır ki, ümumi slenqin hissəsi ədəbi dilin danışıq leksikasına keçir. Misal üçün, ədəbi danışıq leksikasına aşağıdakı kimi sözlər keçmişdir:

O.K – all right – yaxşı

A – bomb – atom bombası

jazz – caz

hawk – militarist, hərbiçi

dove – nasifist (yatıran, susduran, sakitləşdirən (üsyani))

disc jockey – radio stansiyasında veriləcək verilişlərin qeydini aparən işçi.

Jack is working as a disk jockey at the local FM station (3, s. 91) «Cek yerli FM stansiyasında veriliş aparıcısı işləyir».

Qeyd olunmalıdır ki, ədəbi danışıq dili ümumi slenqdən çox ciddi şəkildə ayrılır. Məsələn, «Whispering campaign» - «yalan şayiələrin yayılması» ifadəsi «Amerika slenq lüğətində» slenqizm kimi izah edilir, lakin «Random House» lüğətində ədəbi dilin vahidi kimi verilir. Lakin bundan belə nəticə çıxarmaq lazımdır ki, ədəbi leksika və slenq arasında bir aralıq yol vardır. Digər tərəfdən ümumi slenqin ədəbi dilə daxil edilməsi faktiki olaraq slenqlə ədəbi danışıq leksikası arasında qarşıdurmanı aradan götürür. Başqa sözlə slenqlə ədəbi danışıq leksikası arasında fərq itir.

Diqqəti cəlb edən həm də budur ki, xüsusi və ümumi slenq arasında azca fərq vardır. Lakin bu fərq ciddi qarşıdurma yaratmır. Başqa sözlə bu fərq ədəbi dilin ümumxalq dili ilə qar-

şidurmasına aid deyil. Xüsusi slenqin vahidi cəmiyyətin sosial təbəqələşməsi ilə bağlı olur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ümumi və xüsusi slenqə bir sıra ümumi cəhətlər xasdır. Məsələn, istər ümumi və istərsə də xüsusi slenq vahidinin əmələ gəlməsində metoforik köçürmə böyük rola malik olur. Ümumi slenqə misal:

coffin nail – siqaret:

«I stopped smoking», Algernon said. «In fact, I haven't had a coffin nail in well over a year» (2, s. 68) «Mən siqaret çəkməyi dayandırdım», - dedi Algornun «Əslində mən il ərzində əməlli — başlı siqaretim olmayıb».

ball-and-chain – arvad

scalper – teatr bileti satan alverçi

tank – sərxoş

wiq – səfeh

snow – kokain

loaf – qız

nut – dəli

Hod dog dildə məcazi mənə da əldə etmişdir. Bu söz əsasında yaranan to hotdog felii güc və fiziki bacarıq nümayiş etdirməklə başqalarının diqqətini cəlb etmək, özünü göstərmək anlamına gəlir:

Skiers hotdogging down the slopes – «nümayişkarənə şəkildə yamacdan üzü aşağı sürüşən xizəkçilər» (3, s. 644).

İngilis dilində içi ət və yaxud meyvə cemi ilə doldurulan, üstü şirinləşdirilən dairəvi qoğalı bildirən pie sözü bu yeməyin dadlı və şirin olması ilə assosiasiya nəticəsində bir kəsin başqasına yaxşı münasibət bəsləməsi konnotasiyasını əldə etmişdir:

Bill was nice as pie to us? But I still felt uncomfortable around him (3, s. 1012).

Hər fən «Bilin bizə münasibəti qoğal kimi idi (çox yaxşı idi), lakin mən onun yanında özümü hələ də narahat hiss edirdim» kimi səslənən bu cümlədəki pie sözünün Azərbaycan dilindəki frazeoloji ekvivalentindən (bal-yağ) istifadə etsək tərcümə daha düzgün və emosional olar: «Bil bizimlə bal ilə yağ kimi idi».

Bu nəticəyə gəlirik ki, ingilis danışığı dilindən gələn slenqlər çox təsirli obrazlı ifadə vasitələri olub, öz metaforik çalarlıqları ilə leksik üslubi ifadə vasitələri arasında önəmli yer tutur.

Məqalənin aktuallığı. Hazırda slenq ingilis dilində üslubi ifadə vasitəsi kimi geniş yayılmışdır. Bu, ingilis dilini öyrənən tələbələr üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyindən məqalə aktual hesab edilməlidir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, ingilis slenqlərinin üslubi mənalarına aydınlıq gətirən çox sayda yeni dil faktları təqdim edilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Brigit Viney. The History of the English Language. London, 2009.
2. Adam Makkai. A Dictionary of American Idioms. M.Y.: Baron's, 2004.
3. Longman Dictionary of English Language and Culture. Longman, 1998.

Н.Р. Баширова**Интерпретация английских сленгов в азербайджанском языке****Резюме**

Английский сленг, имеющего важное место среди лексических стилистических средств является актуальной темой в языке знания. Они используются ограниченными социальными группами и являются вульгарными и невежливыми версиями слов литературного языка. Сленгизмы используются для выражения высокой эметивности и очень часто писатели используют сленгов чтобы характеризовать социальный уровень их персонажей. Сленгизмы используются в языке в течении длительной времени и превращаются из сленгизмов ограниченной группы в общенародную использованию. Последние характеризуются как лексические единицы принадлежащие к общеразговорному языку. Будучи очень выразительными метафорическими средствами изучение сленгизмов является важным как для переводчиков, так и для тех кто изучают английский язык.

N.R. Bashirova**Interpretation of English slangs in the Azerbaijanian language****Summary**

The English slangs, that have acquired an important place within English lexical stylistic devices are very actual in linguistics. Used by limited groups of society, slangs serve as vulgar, or unpolluted versions of English literary words and are used to create high emotion often used by writers to characterize the social level of their characters.

Many slangs are used in language for a long period, tend to turn from the slangs of different groups into widely used common slangs. The common slangs are lexical units belonging to common colloquial speech. Used as very expressive metaphorical devices, slangs has a great practical importance for translates and for those who learn the English lexicon.

Redaksiyaya daxil olub: 20.11.2019